IN DEN KEDATON

TE

JOGJAKARTA

OEPATJARA, AMPILAN

EN

TOONEELDANSEN

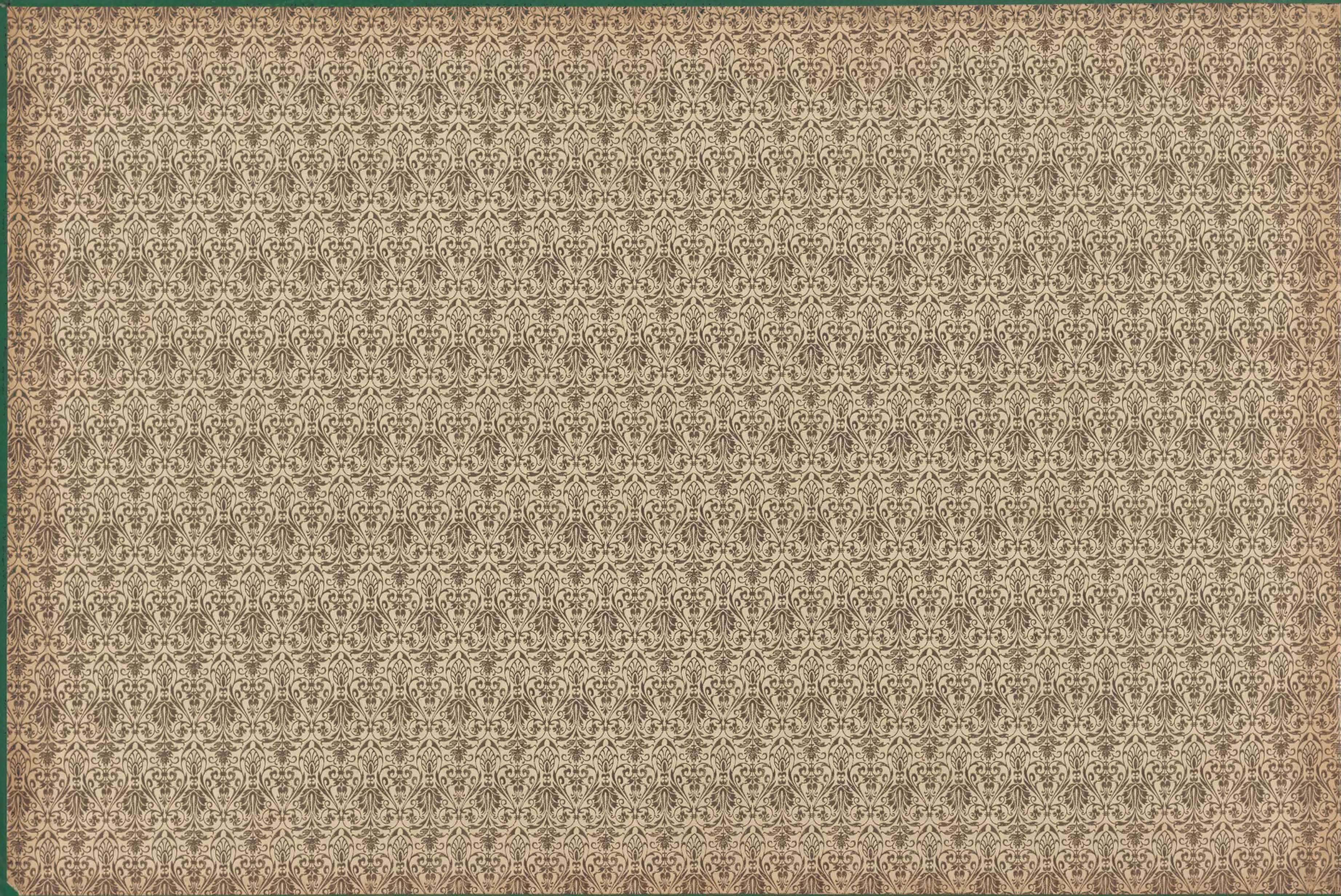
DOOR

J. GRONEMAN

MET FOTOGRAMMEN

VAN

CEPHAS

IA.

De eerste plaat geeft een beeld van acht adellijke jonge maagden. Zij zijn de draagsters van de acht volgende kroonsieraden:

a. Een keurig bewerkte gouden doos in den vorm van een gans;
b. Een dito in den vorm van een slang;
c. Een dito in den vorm van een pauw;
d. Een dito in den vorm van een hert;
e. Een dito in den vorm van een haan;
f. Een piramidale gouden zakdoekdoos;
g. Een vierkante *bedak*doos
h. en eindelijk een lantaren, geheel glad uit goud en zilver bewerkt.

Die draagsters worden begeleid door vier vrouwelijke wachters, van wie er twee vooruit en twee achter loopen.

De stoet trekt statig en langzaam den vorstelijken zetel in het paleis van Z. H. den Sultan voorbij.

Sabermoela adapon pada Gambar jang pertama itoe boleh orang melihat delapan orang anaq dara dara (prawan) jang bangsawan. Maka segala anaq itoe pembawa alat karadjaan, dan pantja oepatjara, seperti jang terseboet di bawah ini:

a. tampat emas jang saroepa dengan boerong gangsa;
b. tampat emas jang saroepa dengan oelar;
c. tampat emas jang saroepa dengan boeroeng merak;
d. tampat emas jang saroepa dengan mendjangan (roesa);
e. tampat emas jang saroepa dengan hajam djantan;
f. tampat sapoe tangan jang dari pada emas;
g. tampat bedak jang dari pada emas;
h. lantera jang dari pada emas dan pejrak.

Maka anaq itoe di hantar oleh ampat orang pendjawat parampoean; doewa orang di hadapan, doewa orang di blakang. Maka perarakan itoe berdjalan laloe dari pada geta keradjaan Sri Padoeka Soelthan di Jogjakarta dalam astana Baginda.

IB.

De draagsters zooeven genoemd en in een anderen stand op deze plaat voorgesteld heeten in het Javaansch: ábdi dálĕm prijáji mánggoeng; ook de vrouwelijke wachters welke zooeven zijn aangeduid, dragen een afzonderlijken naam en wel dien van: ábdi dálĕm pårå góesti; de namen der kroonsieraden, in de volgorde zooeven genoemd, luiden:

a. banjak dalang;
b. árdå walikå;
c. mĕrák;
d. mĕndjángan;
e. sawoeng galing;
f. kátjoe;
g. kóetoek;
h. kándil.

De draagsters behooren tot den hoogsten Javaanschen adel, en treden niet alleen als draagsters der kroonsieraden, maar op andere dagen ook als danseressen op; de vrouwelijke wachters zijn ook adellijke personen, ofschoon van minderen rang, en bezitten dien van njáhi lóerah klíwon.

Maka gelaran anaq dara pada Gambar jang pertama itoe bahasa djawa: abdi dalem prijaji manggoeng; gelaran orang pendjawat itoe bahasa djawa: abdi dalem para goesti; maka oepatjara jang delapan itoe, di namaï oleh orang djawa:

a. banjak dalang;
b. arda walika;
c. merak;
d. mendjangan;
e. sawoeng galing;
f. katjoe;
g. koetoek;
h. kandil.

Maka pangkatnja pembawa alat karadjaän itoe, pangkat bangsawan djawa; pangkatnja orang pendjawat itoe, pangkat njahi loerah kliwon.

II.

De tweede plaat stelt ons den stoet *ampilan*draagsters en dragers voor.

Bijna alle ampilan zijn voorvaderlijke erfstukken, zij zijn onderscheiden in soort en vorm. Tot de voornaamste rekent men:

Ten eerste: een groote ronde zilveren trommel, die 't kinderspeelgoed van Z. H. den Sultan bevat; ten tweede: een vierkante bedakdoos; ten derde: een groote gouden waschkom en waterkruik; ten vierde: een blad met gouden handwaschkom; ten vijfde: eenig tafelgereedschap; ten zesde: een gouden kan met een met goud beslagen drinkwaterkruik; ten zevende: een spuwvaas; ten achtste: een gouden theepot; ten negende: een pauweveeren waaier; ten tiende: eenige sabels met gouden greep en scheede; ten elfde: een met goud beslagen boog met gevleugelden pijlkoker, waarin de noodige pijlen, verder nog een schild, een staf en andere wapenen. De vrouwelijke draagsters loopen in den stoet vooraan; achter haar volgen de mannen, die de geweren, pieken, schilden en de staf dragen.

Evenals de vorige draagsters wordt ook deze stoet begeleid door wachters zoowel vrouwelijke als mannelijke die voor en achter den stoet loopen.

Adapon Gambar jang kadoewa itoe menjatakan pembawa ampilan dari pada lakilaki dan parampoean.

Maka ampilan jang di tatang itoe, ada djenis djenis roepanja, seperti jang terseboet di bawah ini: pertamatama: tampat mainmainan Sri Padoeka Soelthan: kadoewa: tampat bedak; katiga: moendam emas dengan boeliboelinja; kaampat: talam emas; kalima: pekakas medja; kaanam: poewan emas; katoedjoeh: ketoer; kadelapan: tampat ajer the jang dari pada emas; kasembilan: kipas jang dari pada boeloe merak; kasapoeloeh: bebrapa bilah pedang jang berhoeloekan dan bersaroengkan emas; kaseblas: gendewa jang bersaloetkan emas serta tarkasj jang bersajap dengan segala anaq panahnja, dan lain lain dari pada itoe. Maka segala parampoean pembawanja itoe berdjalan di hadapan; kemoedian dari pada itoe berdjalan bebrapa orang lakilaki jang pembawa bedil dan toembak, dan perisai dan takkang emas. Maka segala orang pembawa itoe di hantar oleh orang pendjawat.

III.

Op de derde plaat zien wij een optocht van eenige vrouwen, in het Javaansch bĕdåjå geheeten. De beide vrouwen, welke vooruitloopen, begeleiden den stoet bĕdåjå's die uit de staatsiezaal van de vrouwenwijk langzaam afdalen om zich te begeven tot voor den zetel van Z. H. den Sultan. De bĕdåjå's zijn gekleed en gereed voor den dans.

De voorste bĕdåjå stelt *djin* Endèl voor; zij wordt gevolgd door Batak, die aan weerszijden een Apit heeft. Achter dit viertal volgt Djónggå of Pĕnggóeloe met Endèl Wĕtón aan haar rechter en Apit Endèl Wĕtón aan haar linkerzijde. De bĕdåjå die Pendådå voorstelt volgt nu en achter haar Bóentil. Achter Boentil volgt onmiddellijk de vrouwelijke draagster met de wapenen van Endèl. Twee andere vrouwen sluiten dezen optocht.

Adapon pada Gambar jang katiga itoe boleh orang melihat bebrapa orang parampoean; maka gelarnja orang itoe bahasa djawa bedaja. Maka orang parampoean doewa jang di hadapan itoe menghantar akan segala bedaja itoe dari pada prabajeksa sampe kahadapan dampar Sri Padoeka Soelthan.

Bedaja jang pertama itoe bersaroepa dengan Djin Endèl, di toeroet oleh bedaja jang bersaroepa dengan Batak; dengan doewa orang pengapitnja. Di blakang tiga bedaja itoe berdjalan bedaja jang bersaroepa dengan Djongga atawa Penggoeloe; di seblah kanannja bedaja jang bersaroepa dengan Endèl Weton; di seblah kirinja bedaja jang bersaroepa dengan Apit Endèl Weton; laloe bedaja jang bersaroepa dengan Pendada, maka bedaja jang di blakang sekali itoe bersaroepa dengan Boentil. Ada lagi saorang parampoean di blakang bedaja Boentil itoe, pembawa sendjata Si Endèl. Maka seperti orang parampoean doewa jang di moeka, ada djoega di blakang doewa orang jang menghantar akan segala bedaja itoe.

IV.

De vierde plaat stelt de bĕdåjå's voor op den grond zittende en haar sĕmbah makende voor Z. H. den Sultan. Na de sĕmbah rijzen de danseressen langzaam op. De bĕdåjå, die Endèl zal voorstellen, rijst het eerst op, haar voorbeeld volgen de beide Apit's en eindelijk ook de overige bĕdåjå's.

Adapan Gambar jang kaampat itoe menjatakan segala bedaja itoe, pada waqtoe ija bersila di hadapan Sri Padoeka Soelthan sambil menjembah. Satelah soedah menjembah, segala bedaja itoe bangkit bediri. Adapon jang bangkit berdiri dahoeloe ija itoe bedaja jang bersaroepa dengan Endèl; laloe bedaja doewa jang bersaroepa dengan Apit, kemoedian segala bedaja jang lain itoe.

V.

Dezelfde bĕdåjå's van de vierde plaat worden hier voorgesteld. De bĕdåjå, die Batak voorstelt, zien wij in staande, de overige bĕdåjå's in zittende houding. De dans geschiedt nu om beurten in telkens afwisselende figuren.

Adapon pada Gambar jang kalima itoe orang boleh melihat segala bedaja, seperti jang pada Gambar jang kaampat tadi itoe. Pada waqtoe ini bedaja jang bersaroepa dengan Batak ada berdiri; jang lain itoe samoeanja bersila, tengah menantikan gilirannja.

VI.

De zesde plaat geeft een beeld van de Bĕdåjå Praboe Déwå.

Batak, die tegenover Endèl staat, tracht haar te naderen. Endèl bedreigt Batak met haar pijlschot en weert hem af. De overige bĕdåjå's zijn zoo gezeten, dat zij op hare beurt onmiddellijk kunnen oprijzen. Ter zijde van de plaat merken wij nog de draagster der wapenen van Endèl op, in zittende houding.

Adapon Gambar jang kaanam itoe menjatakan bedaja Praboe Dewa.

Si Batak itoe berdiri, hendaq menghampiri Si Endèl; Si Endèl hendaq melawan Si Batak, dengan memanah kapadanja; bedaja jang lain lain itoe samoeanja bersila; di blakang marika itoe sekalian doedoek saorang boedaq pembawa boesoer panah Si Endèl.

VII.

Op de zevende plaat stelt een der sĕrimpi's een prinses van Bådjå Nĕgårå, genaamd *déwi* Rĕnggå Wati, voor. Vier andere sĕrimpi's zijn in zittende houding; het tooneel stelt een tuin voor. Een witte eendvogel vliegt heen en weer en zet zich eindelijk in den tuin der déwi's op een boom neer, die achter een heuvel groeit. De déwi klimt op een bankje, dat den heuvel moet voorstellen, om den vogel te zoeken, die zich in den boom schuil houdt. Het gelukt haar den vogel te grijpen en hem te ontdoen van zijn kuifveder, waardoor de vogel in staat is, weder de menschelijke gedaante aan te nemen, die Angling Dĕrmå door een boozen geest verloren heeft.

Maka pada Gambar jang katoedjoeh itoe boleh orang melihat serimpi jang bersaroepa dengan Dewi Renga Wati dan lagi adalah ampat orang serimpi bersila dalam soeatoe taman. Maka datanglah sa'ejkor boeroeng belibis (meliwis) terbang kasana kamari, sahingga ija itoe toeroen kadalam taman dewi itoe, dan bersemboenjikan dirinja di atas pohon kajoe di blakang soeatoe boekit; laloe dewi Rengga Wati menaiqi boekit itoe, hendaq menangkap boeroeng belibis itoe, karna pada sangkanja, Angling Derma soedah di djadikan belibis oleh saorang boeta.

VIII.

De achtste plaat geeft een voorstelling van een chineesche prinses, déwi Adanínggar genaamd, die den *Wong agoeng* zoekt, op wien zij verliefd is. Zij vindt hem slapende aan de zijde van Kélaswårå, een vorstendochter. Nu houdt Adanínggar haar pijl gereed om Kélaswårå te treffen en haar te dooden. De beide andere sĕrimpi's stellen de draagsters van pijlen en bogen voor.

Adapon Gambar jang kadelapan itoe menjatakan serimpi jang bersaroepa dengan toewan Poetri Tjina, dewi Adaninggar namanja, mentjahari Wong Agoeng; maka Wong Agoeng itoe di dapatnja tidor pada sisinja Si Kelaswara; maka Si Kelaswara itoe hendaq di boenoeh oleh Si Adaninggar, dari sebab itoe Adaninggar sedija hendaq memanah; dan lagi adalah doewa orang pembawa anaq panahnja bersila di sitoe.

IX.

De *gamělan salèndrå* is op de negende plaat afgebeeld. Geheel vooraan zit de voorlezer of voorzanger, met een kostbaar handschrift op een klein houten leestafeltje, vóór hem. Over dat leestafeltje ligt een witte doek. Aan de rechterzijde van den voorlezer zien wij den aanvoerder der zangers. Hij regelt den zang en geeft de maat aan met een kleinen hamer op een houten klankdoos. Achter deze beide mannen zitten een vijftal zangers en achter hen eenige publieke danseressen. Achter de koorzangers en zangeressen staan de gamelan-instrumenten, waarachter weder de bespelers gezeten zijn.

Maka pada Gambar jang kasembilan itoe boleh orang melihat segala boenji-boenjian djawa, jang bernama gamelan salèndrå. Maka di hadapan sekali adalah bersila Si Dalang itoe tengah membatja hikajat dahoeloe kala; maka kain poetih boengkoesan soerat itoe adalah kalihatan di bawah soeratnja. Pada seblah kanan Dalang itoe, adalah bersila loerah pesindèn, kapala segala toekang tembang itoe. Di blakang Dalang dan loerah pesindèn itoe, adalah bersila lima orang laki laki, jang bergelar pesindèn djaler, dan lagi lima orang parampoean, jang bergelar talèdèk. Kemoedian adalah segala boenji-boenjian seperti terseboet di atas ini.

X.

De tiende plaat stelt Praboe Soejoedånå voor, op het oogenblik dat hij zijne krijgsoversten en zijn volk ten strijde aanspoort tegen Praboe Krĕsna, die bezwarende voorwaarden heeft gesteld voor het huwelijk van zijn dochter met Soejoedånå's zwager. Achter Praboe Soejoedånå zien wij Soejoedånå's vrouwen, bijvrouwen en de ampilandraagsters. Tegenover hem staan Bålådéwå en een hindoepriester in wit gewaad en met den tulband op. Tusschen beide vorsten, zoo even genoemd, zit de erfpins Lĕsmånå op den grond. Verderop zitten de krijgsoversten in afwachting van 's vorsten bevelen.

Adapon Gambar jang kasapoeloeh itoe menjatakan saorang bermain, jang bersaroepa dengan Praboe Soejoedana, mengerahkan segala hoeloebalang dan rajatnja Baginda hendaq mendatangi Praboe Kresna. Maka di blakang Baginda adalah berdiri isteri dengan segala goendiq Baginda dan lagi segala orang pembawa ampilan itoe. Di hadapan Praboe Soejoedana adalah berdiri Bala dewa dengan saorang adjaradjar Hindoe, pake pake poetih dan beserban. Di tengah tengahnja adalah bersila raden Lesmana. Ada lagi bebrapa orang hoeloebalang menantikan titah Radja.

XI.

Op de elfde plaat zien wij het leger van Praboe Soejoedånå ten oorlog trekken naar het vijandelijke land van Praboe Krĕsnå. De vorst is ook hier weder omringd door zijne vrouwen en bijvrouwen. Voor hem uit gaan de krijgsoversten en mindere legeraanvoerders, achter hem volgen de ampilan-draagsters, de dragers der muziekinstrumenten en die der wapenen, en verder het volk, dat tot den strijd is opgeroepen en aangewezen.

Maka pada Gambar jang kaseblas itoe boleh orang melihat segala bala tantara Praboe Soejoedana, tengah berdjalan mendatangi negeri moesoeh. Maka Radja itoe di iriñgi oleh segala isteri dan goendiq Baginda. Di hadapan Baginda adalah berdjalan segala hoeloebalang dan segala kapala jang lain lain itoe, dan di blakang Baginda mengiring segala pembawa ampilan dengan segala boenjiboenjian dan segala rajat Baginda.

XII.

De twaalfde plaat doet ons een bóetåvorst zien, genaamd Praboe Bindå Oeloe van Iri Dásar. De vorst is omringd door eenige dwergen en reuzen. De reuzen hebben maskers voor evenals de dwergen. De vorst van Nóesâ Kĕmbángan is de leenheer van den bóetåvorst en heeft hem doen aanzeggen zich ten strijde gereed te maken. Naast den bóetåvorst staat de patih Kâlâ Sĕríntil, die den last ontvangt den krijgstocht aan te vangen. De volgelingen van den vorst zijn achter hem nedergehurkt.

Adapon Gambar jang kadoewablas itoe menjatakan orang jang bermain topèng, saorang bersaroepa dengan radja boeta jang bernama Praboe Binda Oeloe dari negeri Sri Dasar. Di antara segala orang pengiring radja itoe adalah bebrapa setansetanan dan bebrapa boeta. Maka segala boeta itoe pake topèng roepa roepa. Radja itoe di soeroeh oleh Radja Noesa Kembangan mendatangi moesoeh Radja Noesa Kembangan itoe. Maka Radja jang di soeroeh itoe di iring oleh segala setansetanan dan boeta jang terseboet itoe.

XIII.

Op. deze plaat zien wij den danser, die den nar Petroek voorstelt. Hij heeft zich opgeworpen als *praboe* van Noesâ Kĕmbangan en zit nu in volle praal ten troon. Achter hem zitteu zijne vrouwen en bijvrouwen. Terwijl het spel in vollen gang is, komt er een koopman met tjaho voorbij. De vorst rijst van zijn zetel op om zich aan dien drank te goed te doen. Enkelen van zijn gevolg en zijn hofnarren volgen zijn voorbeeld. 't Gevolg van den vorst ziet men achter de vrouwen gezeten en tegenover den vorst zijn de andere spelers en dansers afgebeeld.

Maka pada Gambar jang katigablas itoe boleh orang melihat orang tandak jang bersaroepa dengan saorang badoet, jang bernama Petroektoe, jang ampoenja kasaktian akan mendjadikan dirinja radja. Semantara lagi bermain, datanglah saorang mendjoewal tjintjao; maka bangkitlah radja itoe dari pada-koersinja, dengan segala ponokawan baginda, hendaq membli tjintjao kapada orang itoe. Maka segala ponokawan itoe toeroet minoem tjintjao, maka semantara orang minoem tjintjao itoe berhentilah permainan itoe.

XIV.

De veertiende plaat stelt twee bòtoh's, wedspelers, van hoogen rang voor. Zij hebben de vorstenstaf in de hand. Zij leiden de bewegingen van vier loerah's, die elkander zullen bevechten. Verder zijn er nog ampilandragers afgebeeld, die achter de bòtoh's staan en tevens dienst doen als grappenmakers. De lansendragers van de loerah's zijn vier in getal en staan aan weerszijden van de groep. Het geheel is een voorstelling van pradjoerits van Mataram.

Adapon Gambar jang kaampat blas itoe menjatakan doewa orang jang bersaroepa dengan orang botoh, jang memerintahkan segala gerakan orang ampat itoe, jang hendaq bermain sendjata. Ada lagi ampat orang pembawa sendjatanja orang jang hendaq bermain itoe. Maka segala pembawa itoe ada berdiri seblah kiri kanan. Di blakang masing masing botoh itoe ada berdiri saorang pembawa ampilan.

XIV

XV.

Het gevecht, waarvan de voorbereiding op de vorige plaat is afgebeeld, is hier in vollen gang. De wapendragers hebben de lansen aan de loerah's overgegeven en hebben zich teruggetrokken. De bòtoh's staan aan weerszijden van de strijdenden om hen aan te vuren en de ampilandragers hebben achter de bòtoh's hun plaats ingenomen. De lansen, waarmede de loerah's strijden, zijn van een knop voorzien om ongelukken te voorkomen.

Maka pada Gambar jang kalimablas itoe boleh orang melihat doewa orang botoh, sasoedahnja ija memerintahkan gerakan orang ampat jang tertoelis pada gambar jang kaampat blas tadi itoe. Maka sekarang adalah ia tengah bermain sendjata; maka pembawa sendjata tadi itoe sekarang soedah oendoer; melainkan botoh itoe lagi di toeroet oleh pembawa ampilan sahadja. Adapon sendjata jang di pakenja itoe soeatoe roepa toembak, matanja pake boetjoek.

XVI.

Een wedspel maar door middel van een ongewapenden strijd is de voorstelling op de laatste plaat. Vier bòtoh's die nu hun staf voor een schild hebben verwisseld, regelen den wedstrijd tusschen twee paren worstelaars, die in het midden geplaatst zijn. Deze hebben hunne schilden aan hun volgelingen afgegeven die achter de bòtoh's neergehurkt zitten. Nog zien wij een viertal dienaren; zij doen als narren dienst en bootsen de danspassen hunner meesters op bespottelijke wijze na.

Adapon Gambar jang kaanam blas itoe menjatakan orang prang bergoemoel. Maka permainan itoe di namai bahasa djawa beksan ètèng. Adalah ampat orang botoh berperisai memerintahkan. orang ampat hendaq bergoemoel goemoel itoe. Maka botoh itoe di iring oleh hambanja ampat orang badoet. Maka orang jang hendaq bergoemoel goemoel itoe tiada bersendjata.

S.

